

تهدیدات و عوامل مؤثر بر تحکیم

وحدت ملی

با تأکید بر نقش رسانه‌ها در آن

قاسم صفایی نژاد

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت رسانه

دانشگاه علامه طباطبائی

<http://safaeinejad.ir>

بهار ۹۰

چکیده

وحدت از مقدماتی است که اساس و انسجام یک نظام را تشکیل داده و رمز ماندگاری آن می‌باشد. رهبران جوامع برای رسیدن به اهداف خود، نیاز دارند تا مردم را نسبت به سیاست‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها راضی نگه دارند. از این جهت حاکمان جامعه با تمسک و دستاویز قرار دادن ایدئولوژی می‌خواهند عملکردها و دستاوردهای سیاسی و ضعف‌ها و رفتارهای خود را با استناد به آن ایدئولوژی توجیه کنند. انسجام ناشی از این القائات، لزوماً صحیح و یا نادرست نیست.

بزرگان اعتقاد دارند که برای این‌که ما بنیانهای سیاسی و اقتصادی و فرهنگی خود را مستحکم کنیم، پیش‌نیاز اولی قطعی ما، ایجاد وفاق و وحدت کلمه است.

در این مقاله سعی شده است تا پس از تعریف «وحدت»، «وحدت ملی»، «وحدت ملی در نظام‌های سیاسی» و همچنین تعریفی از وحدت ملی در نظام جمهوری اسلامی، به عوام تحکیم‌بخش و یا تهدیدزا برای وحدت ملی اشاره کنیم. سپس به بحث درباره «نتایج وحدت ملی» و «نقش رسانه‌ها در وحدت ملی» پرداخته شده است.

کلمات کلیدی: وحدت، وحدت ملی، نقش رسانه در وحدت، همبستگی اجتماعی، تفرقه‌افکنی

وحدت چیست؟

وحدت از مقدماتی است که اساس و انسجام و پویایی یک نظام را تشکیل داده و رمز ماندگاری آن می باشد. با مراجعه به کلمات علی علیه السلام چنین می توان استنباط نمود که: «اتحاد» امری فطری و طبیعی می باشد و انسان با روحیه نوع دوستی پدید آمده است. بنابراین آنچه که باید به ریشه یابی آن پرداخت، «اختلاف» است، چرا که «اتحاد» ریشه در فطرت انسان دارد.

در خطبه ۱۱۲ نهج البلاغه آمده است:

«انما اتم اخوان علی دین الله، مافرق بینکم الا خبث السرائر و سوء الضمائر فلا توازرون و لاتناصحون و لاتبادلون و لاتوادون.»

همانا شما براساس دین خدا - که آیین فطرت است با یکدیگر برادر و پیوسته اید، و تنها ناپاکی های درونی و زشتیهای باطن موجب تفرقه و جدایی میان شما شده است که در نتیجه تعاون و همیاری، نصیحت، بذل و بخشش و دوستی و محبت از میان شما رخت بر بسته است.

گرچه وحدت گرایی، فطری است اما امور فطری نیازمند پرورش و توجه می باشد و بی توجهی و عدم اهتمام به آن، موجب این می شود که شکوفا نگردد و یا در معرض تندبادهای روزگار قرار گیرد، لذا امیرالمؤمنین علی علیه السلام برای تقویت این امر فطری در بین امت پیامبر بسیار تلاش می نمودند و خود را مشتاق ترین شخص به وحدت اسلامی به شمار می آوردند:

«لیس رجل - فاعلم - احرص علی جماعه امه محمدصلی الله علیه وآله و الفتها منی ابتغی بذلک حسن الثواب؛ و.. کرم المآب» بدان هیچ کس از من بر اتحاد و همبستگی در امت محمدصلی الله علیه وآله حریص تر نیست، من در این کار خواستار پاداش نیکو... و بازگشت به جایگاه نیکو هستم [1].

وحدت ملی

بی تردید در گام نخست باید بر این نکته اذعان داشته باشیم که شناخت آسیب‌ها و تهدیدات متوجه هر موضوع یا پیکره مورد هدفی نیازمند شناخت دقیق ابعاد موجود و وجوه قابل تعریف آن موضوع آن هم در وضعیت طبیعی درباره آنهاست.

از همین رو در گام نخست بررسی مفهوم شناختانه اتحاد ملی در مقام موضوع اصلی بحث و حصول مولفه‌های هویتی و شاخصه‌های عملیاتی آن از اهمیتی بسزا برخوردار می‌گردد.

بافت متنی حیات دانشواره ترکیبی اتحاد ملی، بافتی اجتماعی - سیاسی است؛ به بیان دیگر با وجود ورود نتایج مثبت آن به تمامی عرصه‌های حیات جامعه ملی (ملت-دولت) و مجموعه‌های انسانی (شهروندان) و حتی ورود نهایی نتایج آن در عرصه حیات فردی تک تک آحاد ملت نقطه عزیمت تجلی آن یا منزلگه بروز آنرا باید در عرصه اجتماعی - سیاسی دنبال کرد و در تعریف آن از ادبیات سیاسی سود جست.

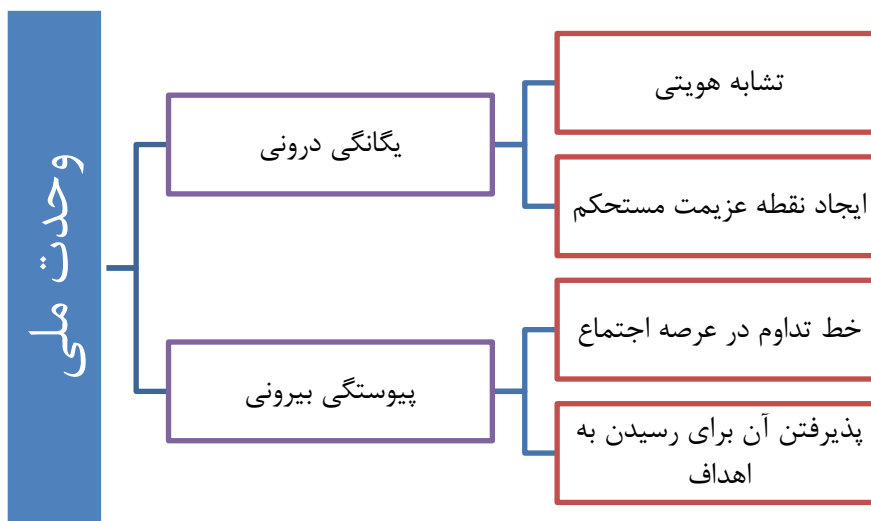
وحدت که در ادبیات سیاسی به زبان انگلوساکسونی آن با واژه **unity** آمده است، از دو ویژگی و مختصه اساسی متأثر است: الف) یگانگی درونی ب) پیوستگی بیرونی. یگانگی درونی در این معنا به نقطه تشابه هویتی اشاره دارد که موجب ایجاد نقطه عزیمت مستحکمی است که می‌توان آنرا بنیاد عمیقی برای پیوستگی‌های عینی دانست.

در لسان قرآن کریم آنگاه که گفته می شود: واعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا، به واقع و در ادبیات مورد نظر ما به همین نقطه عزیمت بنیادین اشاره دارد که می تواند پایه مستحکم وحدت باشد و اتحاد بدون آن بی منزلگه و رستنگاه است.

پیوستگی بیرونی در این منظر متوجه خط تداوم آن یگانگی درونی در عرصه ی حیات جمعی برای رسیدن به هدف یا اهداف تعریف شده فردی و اجتماعی و ملی پذیرفته شده است. از همین رو یک ملت با حصول به یگانگی درونی و تسری آن به لایه های بیرونی در قالب پیوستگی های اجتماعی و بسط آن در تمامی ساحت ها و عرصه ها و حوزه ها و وجوه جامعه ملی می تواند به اتحاد ملی دست یابد.

وحدت ملی در نظام های سیاسی

رهبران جامعه برای رسیدن به اهداف و مقاصد حکومتی خود، لزوما باید توده ها را نسبت به سیاست ها و

تصمیم گیری ها و تصمیم سازی های خود راضی نگه دارند . مقبولیت حاکمان و رهبران سیاسی از رهگذر

تصمیم‌گیری صحیح و منطبق با ایدئولوژی حاصل می‌شود. از این جهت حاکمان جامعه با تمسک و دستاویز قرار دادن ایدئولوژی می‌خواهند عملکردها و دستاوردهای سیاسی و ضعف‌ها و رفتارهای خود را با استناد به آن ایدئولوژی لذا این رهگذر می‌توانند موضع‌گیری و صف‌آرایی و واکنش‌های سیاسی جامعه را شکل دهند. این انسجام و وحدت‌آفرینی به این معنا نیست که القائات حاکمان صحیح است؛ بلکه حاکمان، علی‌الخصوص در نظام کمونیستی سابق و نظام سرمایه‌داری فعلی، با وجهه ایدئولوژیک بخشیدن به تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌های خود، در توده‌ها اقتناع و تبکیت ایجاد می‌کنند.

وحدت ملی در نظام جمهوری اسلامی

برای اینکه مفهوم و اساس وحدت ملی در نظام جمهوری اسلامی را بیابیم، لازم است که به سخنان سکاندار این نظام رجوع کنیم. مقام معظم رهبری در فرمایشات گوناگون از سویی بر «لزوم وحدت» تأکید کرده‌اند و از سویی دیگر «محور وحدت» را تبیین فرموده‌اند:

- «برای این‌که ما بنیان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی خود را مستحکم کنیم، پیش‌نیاز اولی قطعی ما، ایجاد وفاق و وحدت کلمه است. برای وفاق باید همه تلاش کنند. معنای وفاق این نیست که گروهها و تشکیلات و جناحهای گوناگون اعلام انحلال کنند؛ نه، هیچ لزومی ندارد. معنای وفاق این است که نسبت به هم خوشبین باشند؛ «رحماء بینهم» باشند؛ همدیگر را تحمل کنند؛ در جهت ترسیم هدفهای

والا و عالی و برای رسیدن به آنها به یکدیگر کمک کنند و از ایجاد تشنج، بداخلاقی، درگیری، اهانت و متهم کردن بپرهیزند. امروز به نظر من وظیفه‌ی ما این است.^۱»

- «یک درس دیگر گرد آمدن همه‌ی سلائق گوناگون یک ملت بر گرد محور دین و توحید است. اینکه میگوئیم اتحاد ملی، اینکه میگوئیم ملت ایران یکپارچه است، این اتحاد، این یکپارچگی بی ریشه نیست، فقط به خاطر یک توصیه و یک دستور و فرمان نیست؛ عقبه‌ی این اتحاد همین ایمان دینی است. دین است، اعتقاد است که همه‌ی ما را به سمت یک مرکز میکشاند؛ آن مرکز توجه به ذات اقدس باری تعالی است. این مایه‌ی اتحاد ملی ماست؛ دلها را به هم نزدیک میکند، نرم میکند.»^۲

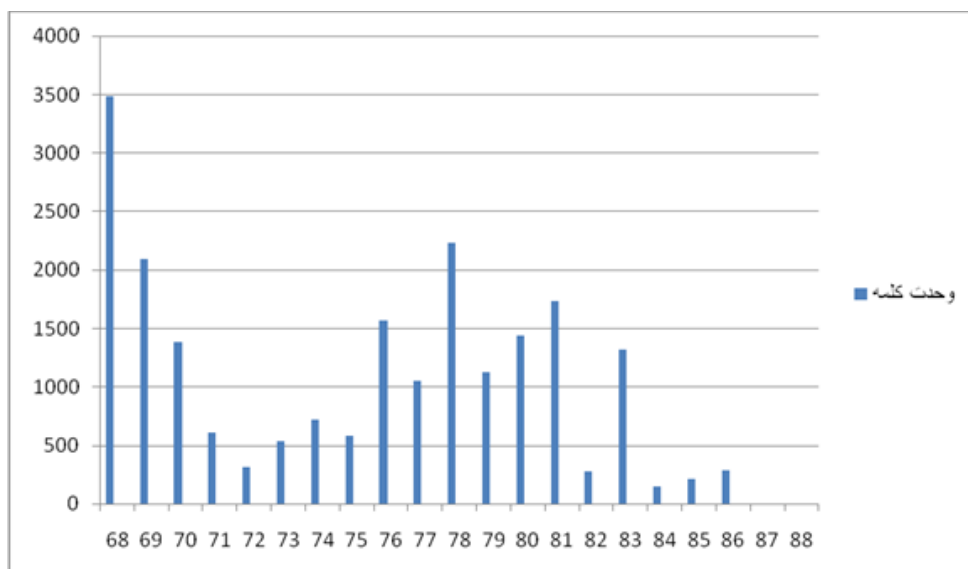
- «عرب، فارس، ترک، بلوچ، کرد، لر و همه‌ی قومیت‌های ایرانی، متمسک به حبل اسلام و با وحدت کلمه، همین راه مبارک را ادامه دهند. نسل جوان ما از لحاظ علمی باید پیشرفت کند؛ همچنان که تا امروز پیشرفت کرده است.»^۳

با نگاهی به فرمایشات رهبر معظم انقلاب در طول ۲۲ سال زعامت ایشان، در می‌یابیم که بیشترین تعداد واژگانی که صرف تبیین واژه «وحدت کلمه» شده است، در سال‌های ۶۸ و ۶۹ یعنی پس از رحلت امام خمینی (ره) صورت گرفته و همچنین سال‌های دولت اصلاحات.

۱- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار هیأت رئیسه و نمایندگان مجلس شورای اسلامی 07/03/1381

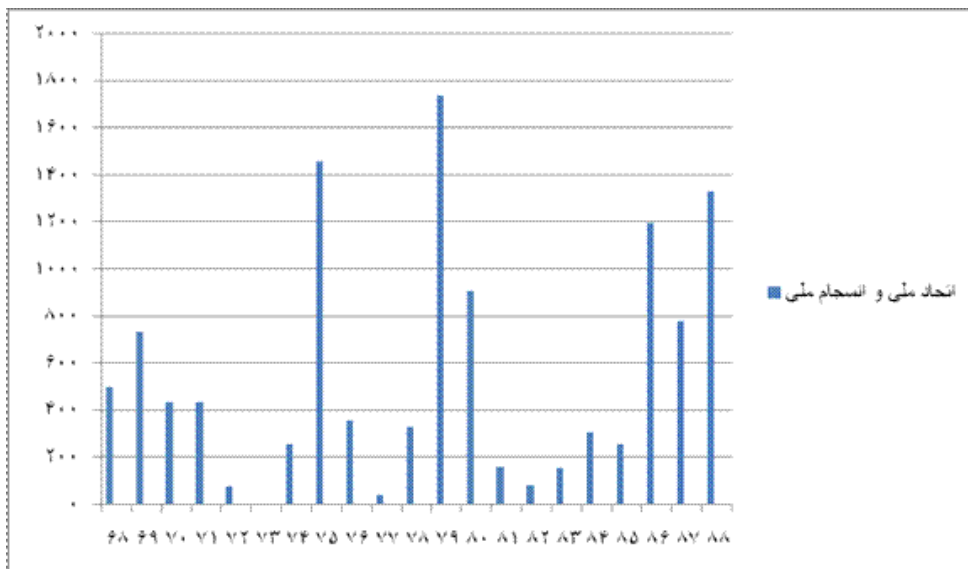
۲- خطبه‌های نماز عید سعید فطر 21/07/1386

۳- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جوانان اهواز ۸/۵/۱۳۸۲

همچنین اگر کلیدواژه «اتحاد ملی و انسجام اسلامی» را در نظر بگیریم، نمودار تعداد کلماتی که ایشان صرف

تبیین این واژه در طول ۲۲ سال کرده‌اند، به تفکیک سال‌ها به شکل زیر است:

عوامل تهدید کننده وحدت ملی در ایران

برای مشخص شدن عوامل تهدید کننده وحدت ملی در ایران، سعی کرده‌ام جستجویی در سخنان رهبر معظم انقلاب داشته باشم. می‌توان عوامل تهدید کننده وحدت از نظر ایشان را به طور کلی به ۴ دسته زیر تقسیم کرد (در ادامه سخنان مشروح ایشان هم گنجانده شده است):

- تبلیغات و جنگ روانی دشمن؛ به بهانه‌های:

○ الف- قومیت،

○ ب- مذهب،

○ ج- گرایش‌های صنفی.

- انتخابات با تمام محسناتی که دارد، تا چند ماه باعث اختلاف در بخشی از مردم می‌شود.

- سلیقه‌ها و گرایش‌های متفاوت سیاسی

- شجره خبیثه فساد اقتصادی

- «دشمنان با تبلیغات خود، با جنگ روانی خود، با تلاش‌های مودبانه‌ی گوناگون خود سعی می‌کنند بین صفوف ملت ایران اختلاف بیندازند؛ به بهانه‌ی قومیت، به بهانه‌ی مذهب، به بهانه‌ی گرایش‌های صنفی، وحدت کلمه‌ی ملت را از بین ببرند؛ علاوه‌ی بر این، در سطح دنیای اسلام هم یک تلاش وسیع عمیقی از سوی دشمن محسوس است برای اینکه میان ملت ایران و جوامع گوناگون مسلمان دیگر فاصله بیندازند؛ اختلاف مذهبی را بزرگ کنند؛ جنگ شیعه و سنی را در هر نقطه‌ای از دنیا که ممکن باشد، به

وجود بیاورند و عظمت و ابهت ملت ایران را در میان ملتهای دیگر - که روزبه‌روز بحمدالله تا امروز

بیشتر شده - از بین ببرند.»^۴

● «وظیفه‌ی ما در درجه‌ی اول، حفظ اتحاد کلمه است. انتخابات با همه‌ی محسناتی که دارد و با شور و هیجانی که در جامعه ایجاد می‌کند - که یکی از بزرگترین حماسه‌ها را در طول سالها به‌وجود می‌آورد - معمولاً در هر دوره‌ی این عارضه را هم دارد که بین گروهها و افرادی از مردم دلتنگی‌هایی ایجاد می‌کند؛ بین جناح‌ها دلتنگی ایجاد می‌شود؛ بین گرایش‌های فکری و سیاسی دلتنگی‌هایی ایجاد می‌شود؛ بین سلائق گوناگون - ولو با خطمشی واحد - دلتنگی‌هایی به‌وجود می‌آید؛ بین اشخاص و افراد دلتنگی‌هایی به‌وجود می‌آید. ما باید بسرعت این عارضه را ترمیم کنیم. این ترمیم هم دست یک نفر نیست که بگوییم کدام سازمان، کدام مقام و کدام دستگاه این کار را بکند؛ این به عهده‌ی همه است. در درجه‌ی اول هم وظیفه‌ی سنگین‌تر به عهده‌ی افرادی است که شأن بالاتری دارند.»^۵

● «مسئولان کشور در قوای سه‌گانه و همه‌ی فعالان سیاسی و فرهنگی بدانند که حفظ منافع ملی در وحدت کلمه و پرهیز از تفرقه و اختلاف است. سلیقه‌ها و گرایشهای متفاوت نباید در صحنه‌ی افکار عمومی به نزاع و مجادله و کشمکش تبدیل شود و دشمن کمین گرفته را امیدوار کند. همه با هم به نیازها و خواسته‌های بحق مردم در امور اقتصادی و فرهنگی بیندیشند و برای تأمین آن دست به دست یکدیگر بدهند. شجره‌ی خبیثه‌ی فساد اقتصادی را که از جمله‌ی دامهای مهلک دشمن و موجب

^۴ - پیام نوروزی رهبر معظم انقلاب اسلامی به مناسبت حلول سال 1386

^۵ - بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری 17/06/1384

بیعدالتی در اداره‌ی امور کشور و مایه‌ی ورشکستگی مادی و معنوی است خطرناک بدانند و همه با هم در ریشه‌کنی آن همکاری کنند»^۶

• «مسئولان کشور و آحاد مردم، با وحدت کلمه وارد میدان کار شوند. ما باید با هم باشیم؛ همه باید با هم باشند و به سوی یک جهت حرکت کنند تا بتوانند کار انجام دهند. با اختلاف کلمه، کاری صورت نمی‌گیرد. جماعتی که در یک جاده‌ی اسفالته راه افتاده‌اند تا به مقصدی بروند - ولو جاده اسفالته است و خطر و مهلکه‌ای هم در راه نیست - اگر در وسط جاده، سر یک بهانه به جان هم بیفتند و با هم اختلاف کنند، از راه خواهند ماند؛ چه برسد به این که موانع بسیاری هم در راه باشد؛ چه برسد به این که دشمنانی هم در کمین باشند؛ چه برسد به این که راه، طولانی هم باشد. در این گونه مواقع، راهروان باید بیش از معمول دامن‌ها را به کمر بزنند؛ کمرها را ببندند؛ به هم کمک کنند و هیچ چیزی جز حرکت به سمت جلو را در نظر نداشته باشند تا بتوانند این مسیر مهم و افتخارآفرین و البته دشوار را طی کنند. این شرط اول هر پیروزی و موفقیت است. ببینید کشورهایی که دچار اختلاف شدند، بر سرشان چه آمد.»^۷

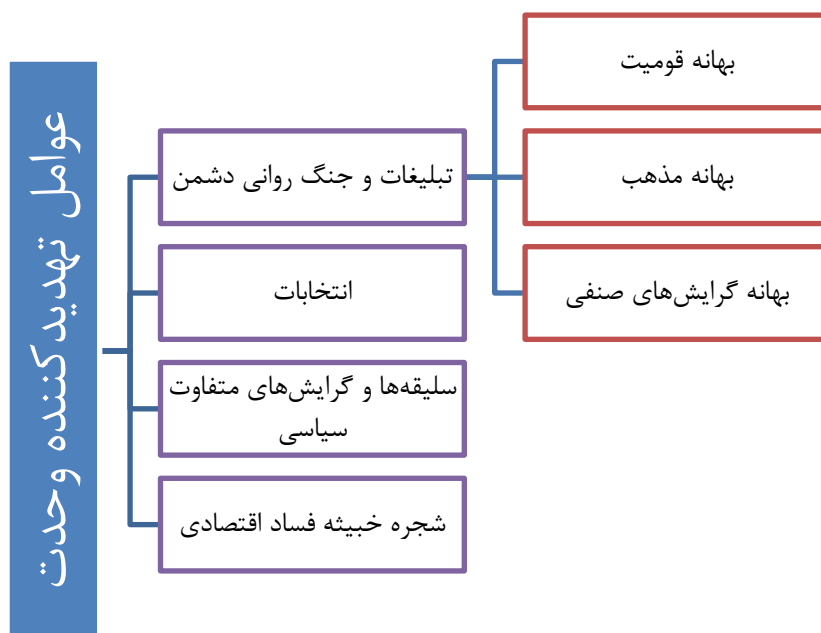
• «توصیه‌ی دیگر قرآن به مسلمانها، اتحاد کلمه‌ی آنهاست. اگر ما نهی قرآن را - که می‌گوید «و لا تفرقوا» (191) - مورد توجه قرار ندهیم و به بهانه‌های مختلف بین خود اختلاف و تفرقه ایجاد کنیم و امت اسلامی را قطعه قطعه و جدا جدا کنیم، نتیجه همین وضعی می‌شود که ملاحظه می‌کنید: دشمن به قطعه‌ای از پیکر اسلامی حمله می‌کند، دیگر قطعه‌ها انگار نه انگار! در حال خواب خوش هستند! این

^۶ - پیام رهبر معظم انقلاب به مناسبت راهپیمایی 22 بهمن 1380/23/11

^۷ - بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با کشاورزان، به مناسبت هفته‌ی کشاورزی 12/10/1380

جدایی است. باید به قرآن برگردیم. برگشتن به قرآن، فقط به تلاوت و حفظ آن نیست. تلاوت و

قرائت و حفظ قرآن، مقدمه‌ی فهم و عمل است.^۸

عوامل تهدید کننده وحدت ملی پس از انقلاب

به طور کلی می‌توان عوامل تهدید کننده وحدت ملی پس از انقلاب را به ۴ دوره متفاوت تقسیم کرد:

۱. چالش‌های گفتمان وحدت در دوران استقرار جمهوری اسلامی ایران (از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۶۱)

۲. چالش‌های گفتمان وحدت در دوران تثبیت جمهوری اسلامی ایران.

^۸ - بیانات رهبر معظم انقلاب در مراسم اختتامیه‌ی هجدهمین دوره‌ی مسابقات حفظ، قرائت و تفسیر قرآن کریم 26/07/1380

۳. چالش‌های گفتمان وحدت در دوران سازندگی.

۴. چالش‌های گفتمان وحدت در سال‌های اخیر.

در این مقاله، برای تشریح بهتر این عوامل تهدید کننده، سعی کرده‌ام تا با ذکر تمامی عوامل در دوران استقرار،

به مورد خاص تفرقه‌افکنی مطبوعات بیشتر پردازم:

مطبوعات و تفرقه افکنی‌ها

داستان مطبوعات در زمینه تفرقه افکنی و تشنج آفرینی بسیار غم انگیزتر از اختلاف آفرینی‌ها و تنش آفرینی‌های گروه‌ها و احزاب بود. فعالیت مطبوعات در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی و ماه‌های پس از تأسیس جمهوری اسلامی نسبت به سابق تفاوت چشم‌گیری یافت. گروهی از نشریات توقیفی به همراه نشریات جدید که بالغ بر ۴۰۰ نشریه بود به بازار تبلیغات روانه شدند. قدرت مطبوعاتی طرفداران انقلاب اسلامی و خط امام در برابر خیل عظیم نشریات منتشر شده سایر گروه‌ها و افراد، اندک و غیر قابل توجه بود. خطوط اصلی مطبوعات در این ایام بزرگ کردن چهره‌های مختلف، تبلیغ، گسترش عقاید و خطوط غیر اسلامی، مخالفت با خط رهبری، تلاش برای تجزیه رهبری با ایجاد چهره‌های مصنوعی یا کاستن از میزان برد پیام و روش امام (ره)، تضعیف سیاست و اقدامات جمهوری اسلامی، تشدید و تقویت آشوب‌ها و تشنج‌ها، ترسیم فضای بی‌ثبات و نامطمئن از نظام جمهوری اسلامی، تبلیغ بر ضد دین و احکام اسلامی، اهانت به روحانیت و شخصیت و نهادهای مذهبی، وارد کردن انواع اتهامات به نظام نوپای اسلامی، تحریک اقوام و مردم شهرهای مختلف و... بود و در یک کلمه به عنوان پایگاه دشمن عمل می‌کردند. در میان این نشریات روزنامه‌های آیندگان، بامداد، پیغام امروز، نشریه مجاهد، میزان و انقلاب اسلامی بیشترین تحریک و فعالیت را داشتند. به عنوان نمونه در خصوص تبلیغ جدایی دین از سیاست می‌توان به تاریخ ۵۸/۲۱/۳/۶، ۵۸/۲۰/۳/۵۸، ۵۸/۴/۵۸، ۵۸/۵/۳ و روزنامه آیندگان و تاریخ ۵۸/۴/۲۰ و ۵۸/۶/۱۱ روزنامه بامداد رجوع کرد. در خصوص اهانت به مقدسات و مردم مؤمن و متدین، به روزنامه آیندگان تاریخ ۶۰/۳/۱۳ و ۶۰/۲/۱۲ و در خصوص اتهام زدن به نظام اسلامی و نهادهای قانونی آن می‌توان به نشریه پیغام امروز تاریخ ۵۸/۲۴/۲/۲۳، ۵۸/۵/۵۸، ۵۸/۲/۱۸ و روزنامه آیندگان تاریخ ۵۸/۳/۱۶ و روزنامه آزادگان تاریخ ۵۸/۴/۷ و روزنامه انقلاب اسلامی تاریخ ۵۸/۹/۱ رجوع کرد.

نقش تنش‌آفرینی و وحدت‌زدایی مطبوعات به نحوی بروز و ظهور کرد که حضرت امام ناگزیر شد در تاریخ ۵۹/۱۲/۴ به شدت نسبت به روش حاکم بر مطبوعات انتقاد کند و فرمود:

«یک کلمه هم با کسانی که قلم دستشان است و زبان در اختیارشان و آن این است که شما همه و همه ملت می‌دانند که همه ما باید کوشش کنیم در اینکه وحدت ایجاد کنیم. در اینکه هماهنگی بین جناح‌ها و گروه‌ها ایجاد کنیم... و چماق قلم بالاترین چماق‌هاست که فسادش صدها برابر چماق‌های دیگر است. آنهایی که می‌خواهند صحبت بکنند و خصوصا در این چند روز زیاد هم هستند باید توجه بکنند به اینکه قبل از اینکه می‌خواهند صحبت بکنند بنشینند و با خودشان فکر بکنند که این زبان چماق است و می‌خواهد به سر یک دسته دیگر کوبیده بشود یا اینکه این زبان رحمت است و برای وحدت!... برادرهای ما توجه داشته باشید در گفتار شما در نوشتار شما اگر خدای ناخواسته یک تفرقه‌ای ایجاد شود یک سرکوبی بخواهید از دشمنان به خیال خودتان از رقیب‌های خودتان بکنید... خدا را در نظر بگیرید. ای گویندگان! ای نویسندگان! ای کارکنان مملکت! ای کارمندان اداری و غیر اداری و کشاورز و همه! خدا را در نظر بگیرید... بزرگ‌ترین معصیت در کشور ما، ایجاد اختلاف است. ایجاد نفاق است.»^۹

حضرت امام به منظور رفع اختلاف و دفع زمینه‌های وحدت‌زدا در برابر مطبوعات دو شیوه را به کار گرفتند:

۱. شیوه نصیحت و ملایمت

۲. شیوه برخورد و ایجاد محدودیت

شیوه اول دو بعد داشت. بعد ایجابی و ارائه رهنمود و نصیحت و بعد سلبی و انتقادی.

در بعد ایجابی حضرت امام تأکید می‌کردند که مطبوعات باید مثل معلمین باشند که مملکت و جامعه را تربیت می‌کنند. آرمان ملت را منعکس کنند و به گسترش تعالیم و اخلاق اسلامی پردازند و موجبات وحدت ملی را فراهم سازند. ضمن اینکه انتقاد سازنده و سالم را دنبال می‌کنند، خدمات جمهوری اسلامی را نیز بیان کنند و روحیه تلاش و امید به زندگی را در جامعه افزایش دهند.

در بعد سلبی و انتقادی، حضرت امام از نوشته‌های اختلاف‌انگیز، ترفندهای ژورنالیستی، تلاش برای رضایت منحرفین، شایعه‌پراکنی، توهین و اهانت به مقدسات، دروغ‌پراکنی، ایجاد روحیه یأس و ناامیدی، دامن زدن بر مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی و... انتقاد می‌کردند و پرهیز از این نوع شیوه‌های مطبوعاتی را به ارباب جرأید گوشزد می‌نمودند. زمانی که شیوه اول، کارآمدی لازم را در اصلاح و پالایش مطبوعات از دست داد، حضرت امام متوسل به برخورد جدی‌تری شدند، یکی از برخوردهای امام به همین دوره بر می‌گردد که عدم پابندی ارباب جرأید به امنیت و مصالح کشور و اخلاق مطبوعاتی، فضای بسیار متشنجی را در جامعه حاکم کرده بود. از این رو امام (ره) به طور جدی وارد شدند و فرمودند:

«با اهمیتی که مطبوعات و نقشی که در ساختن جامعه دارند با گذشت بیش از یک سال از برقراری جمهوری اسلامی باز دیده می‌شود که بسیاری از مطبوعات در خط انقلاب نیستند و اصلاحات بنیادی در آنها باید تحقق یابد که اشخاص منحرفی که موجب این امور انحرافی می‌شوند دستشان از این رسانه‌های گروهی کوتاه می‌شود.» ۱۰

بنابراین پس از ۱۴ روز از سخنان امام راحل، دادستان انقلاب در مورخ ۱۲ اردیبهشت‌ماه ۱۳۵۹ توقیف چهل نشریه را اعلام کرد.

ثمرات وحدت ملی

با مطالعه سخنان امام علی علیه السلام می توان به برخی از دلایلی که ایشان براساس آن بر مقوله وحدت تاکید می نمودند، دست یافت که در ادامه به برخی از آن ها اشاره می شود:

۱ - وحدت ملی بستری برای ریزش فیض الهی

از دیدگاه حضرت علی علیه السلام خداوند در طول تاریخ بشری هیچ نعمتی را با وجود اختلاف، به قوم و امتی عنایت ننموده است: «و ان الله سبحانه لم يعط احدا بفرقة خيرا ممن مضى و لاممن بقى»؛ بی گمان در میان گذشتگان و آیندگان بشری، هرگز خداوند با وجود اختلاف خیری را ارزانی کسی نداشته و نمی دارد.^{۱۱}

نه تنها اختلاف مانع نزول فیض های الهی می شود حتی باعث سلب نعمتهای موجود نیز می گردد. چنان که امام علی علیه السلام با اشاره به سرانجام قوم بنی اسرائیل، چنین بیان می کنند که چگونه بارسوخ تفرقه بین آن هادوستی ها و مهربانی ها رخت بر بست و پراکندگی و اختلاف سبب جنگ آن ها علیه یکدیگر گردید و این اختلافات سبب شد که خداوند، لباس عزت و فراوانی نعمتش را از آنان برگیرد.^{۱۲}

از نگاه امام علی علیه السلام وحدت و باهم بودن است که سبب یاری خداوند می شود. چرا که «یدالله مع الجماعة»؛ دست خدا با جماعت است^{۱۳} و لذا امام خمینی قدس سره همیشه بر این نکته تاکید می کردند که: «کاری نکنید که عنایت خدا، خدای نخواستہ کم بشود».^{۱۴}

۲ - وحدت ملی و پیروزی در صحنه های مختلف

۱۱- نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

۱۲- همان، خطبه ۱۹۲.

۱۳- سنن ترمذی، ج ۳، ص ۳۱۶.

۱۴- تبیان، وحدت، دفتر ۱۵، ص ۲۵.

پیروزی و گسترش اسلام در سالهای اولیه بعثت نتیجه همبستگی و وحدت مسلمانان بود. این ایمان و اتحاد بود که آنان را چنان تربیت کرده بود که فارغ از هر نوع دسته بندی و قوم سالاری، تحت لوای نبوی صلی الله علیه وآله، برای اعتلای کلمه «لا اله الا الله» جانفشانی می نمودند و به برکت همین وحدت بود که خداوند پیروزی های روز افزون را بر مسلمانان عنایت می داشت.

این که اتحاد باعث پیروزی می شود، یک قانون عام و قطعی است؛ به طوری که اگر در جبهه حق «اختلاف» و در جبهه باطل «اتحاد» حاکم باشد، به طور قطع پیروزی از آن اهل باطل خواهد بود، لذا حضرت علی علیه السلام خطاب به لشکریان خویش می فرمایند: «والله لا ظن ان هولاء القوم سيدالون منكم باجماعهم علی باطلهم و تفرقكم عن حقكم»؛ به خدا سوگند به همین زودی آنان (ارتش معاویه) بر شما چیره شوند، چرا که آنان در باطل خویش اتحاد و همبستگی دارند و شما در حق خود دچار تفرقه و اختلاف هستید.^{۱۵}

در به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی، وحدت دارای نقش مهم و اساسی بود؛ وحدتی که چنان در بین اقشار جامعه اعم از روحانی و دانشجو، کارگر و کارمند... الفت و صمیمیت ایجاد کرد که به تعبیر بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی قدس سره «بی آنکه دارای ادوات نظامی باشیم فقط به واسطه قدرت ایمان و وحدت کلمه، بر قوای طاغوتی غلبه کردیم».^{۱۶}

و در دفاع مقدس نیز ایمان و وحدت کلمه پیروزی رزمندگان اسلام را به همراه داشت.

۱۵- نهج البلاغه، خطبه ۲۵.

۱۶- صحیفه نور، ج ۶، ص ۴۹.

۳ - وحدت ملی و ماندگاری انقلاب

از آنجایی که مورخین، تاریخ را یکی از منابع شناخت محسوب کرده و قوانین حاکم بر آن را قابل تطبیق بر موارد مشابه به حساب می آورند، بنابراین بر ملازم است که دریابیم رمز عزت و عظمت ملت‌های متمدن و مصونیت آن‌ها از سلطه قدرتهای خارجی چه بوده و می باشد، تا با بهره گیری از آن در تداوم انقلاب خویش تلاش نماییم. حضرت علی علیه السلام براساس تجربه تاریخی خویش، راز تداوم انقلاب را پرهیز از اختلاف و ایجاد همبستگی و اتحاد ملت دانسته^{۱۷} و می فرماید: «فالموا کل امر لزمت العزّة به شانهم و زاحت الاعداء له عنهم و مدت العافیة به علیهم و انقادت النعمة له معهم، ووصلت الكرامة علیه حبلهم من الاجتناب للفرقة و للزوم للالفة و التعاض علیها والتواصی بها»؛ به سراغ کارهایی روید که موجب عزت و اقتدار آنان شد، دشمنان را از آنان دور نموده، عافیت و سلامت به آن‌ها روی آورد، نعمت را در اختیارشان قرار داد، وکرامت و شخصیت باعث پیوند اجتماعی آنان شد. یعنی از تفرقه و پراکندگی اجتناب ورزیدند و بر الفت و همگامی همت گماشتند و یکدیگر را بر آن توصیه کردند^{۱۸}.

و در جای دیگر ایشان وحدت را سبب قوت و قدرت و رفع نابسامانی های امت دانسته اند: «فانه لم یجتمع قوم قط علی امر واحد الا اشتد امرهم و استحکمت عقدهم... لم یمتنع قوم قط الا دفع الله عنهم العلة، وکفاهم جوائح الذلّة و هداهم الی معالم الملة»؛ به طور قطع تاکنون ملتی برآرمان خاصی وحدت پیدا نکرد، مگر آن که قدرت گرفت و همبستگی آنان قوت یافت و هیچ ملتی قدرت و عزت نیافت مگر آن که خداوند نابسامانی را از آنان برداشت، و بلای ذلت را از آنان دفع نمود و آنان را به نشانه های دین راهنمایی کرد^{۱۹}.

۱۷- رمز تداوم انقلاب در نهج البلاغه، محمدی ری شهری، ص ۱۳.

۱۸- نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲.

۱۹- بحارالانوار، ج ۳۲، ص ۴۰۵.

۴ - وحدت ملی پشتوانه اجرای حق و عدالت

فقدان اتحاد و وحدت در هرجای جامعه باعث هرج و مرج در آن نظام می گردد و هنگامی که هرج و مرج و نامنی در کشور حاکم گردد، اجرای حق و عدالت میسر نخواهد بود. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «فقلنا: تعالوا نداوی، لایدرک الیوم باطفاءالنائر و تسکین العامه حتی یشتد الامر ویستجمع، فتقوی علی وضع الحق فی مواضعه»؛ ما گفتیم که بیاوید با خاموشی آتش جنگ و آرام کردن انبوه مردم، به چاره جویی و درمان بنشینیم تا کار مسلمانان قوام و انسجام یابد و ما برای اجرای حق و عدالت نیرومند شویم.^{۲۰}

نقش رسانه‌ها در وحدت ملی

به خاطر پیچیدگی فعالیت‌های رسانه‌ای، تنوع نقطه‌نظرهای ممکن، نیمه‌کاره یا ناکافی بودن بسیاری از نظریه‌ها و ناسازگاری میان آنها، این امکان وجود ندارد که نظریه‌ای مورد توافق عموم که قادر به تبیین رویدادها و پیش‌بینی نتایج آن‌ها باشد، ارائه شود.

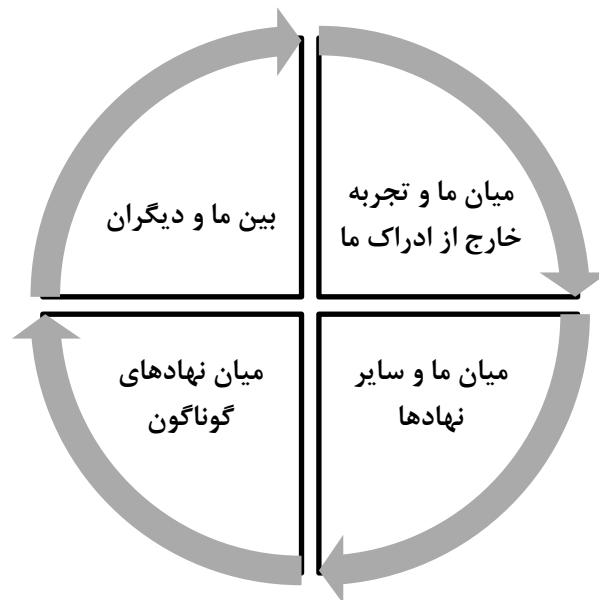
در کل باید اذعان داشت که رسانه‌ها به کار تولید، بازتولید و توزیع معرفت به معنای وسیع آن می‌پردازند اما در این میان چند تفاوت با سایر نهادهای معرفتی دارند:

- رسانه‌ها وظیفه انتشار انواع معرفت‌ها را برعهده دارند، پس به جای دیگر نهادهای معرفتی هم عمل می‌کنند.
- به صورت باز، داوطلبانه و کم هزینه در دسترس اعضای جامعه هستند.
- علی‌الاصول، رابطه میان فرستنده و دریافت کننده متوازن و برابر است.

□ بر تعداد بیشتری اثر می‌کند و زمان بیشتری به خود اختصاص می‌دهد؛ در نتیجه تأثیر آن از سایر نهادها بیشتر است.

بر این اساس، غالباً حدود و ثغور محیط نمادینی (شامل اطلاعات، افکار، باورها و...) با کمک رسانه‌ها بر ما مکتشف می‌گردد. در واقع این رسانه جمعی است که به عناصر پراکنده محیط، نظم و انسجام می‌بخشد. هر چه منابع رسانه‌ای همسانی بیشتری داشته باشد، این محیط نمادین یکسان‌تر خواهد بود. اگر چه هر فرد یا گروه، دنیایی منحصر به فرد از تجربه‌ها دارد، اما پیش شرط یک زندگی اجتماعی سازمان یافته، درجه‌ای از وحدت در ادراک واقعیت است و رسانه‌های جمعی - اگر چه تدریجی و ناخودآگاه - بیشترین نقش را دارند.

ضمناً باید توجه داشته باشیم همانطور که از واژه **Media** برمی‌آید، رسانه‌ها نقش میانجی میان واقعیت عینی اجتماعی و تجربه فردی را باز می‌کنند. در واقع رسانه‌ها میانجی واقعیات زیر هستند:

نقش‌های رسانه

رسانه‌ها می‌توانند هر یک از نقش‌های زیر را ایفا کنند:

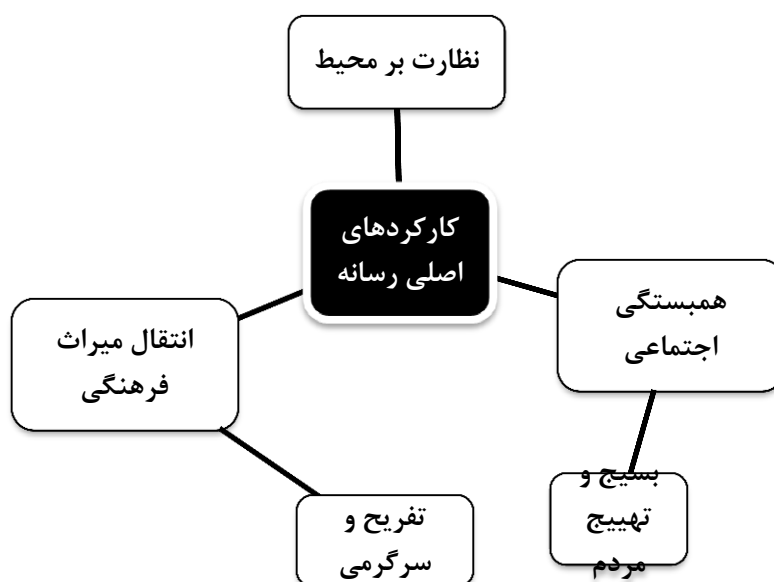
- پنجره: تجارب جدید بینش ما را بالا می‌برد
- مفسر: حوادث گیج‌کننده را تفسیر و معنی‌دار می‌کند
- تریبون: بیان اطلاعات و عقاید
- حلقه ارتباط دوجانبه: ارائه بازخورد
- علامت: راه را نشان می‌دهد و ارشاد و هدایت می‌کند
- صافی: بخشی از تجارب را برای توجه برمی‌گزیند
- آئینه: تصویری از جامعه بازمی‌تاباند
- پرده یا حجاب: در خدمت مقاصد تبلیغاتی یا واقع‌گزینی

کارکردهای اصلی رسانه‌های جمعی برای جامعه

در بیان کارکردهای اصلی رسانه‌ها، نخستین تلاش را «لاسول» در سال ۱۹۴۸ انجام داد و بر سه کارکرد اصلی رسانه به شرح زیر اقدام کرد:

- نظارت بر محیط
- ایجاد همبستگی اجتماعی در واکنش به محیط
- انتقال میراث فرهنگی

همانطور که مشاهده می‌کنید، لاسول یکی از کارکردهای اصلی رسانه را «ایجاد همبستگی و وحدت» می‌داند که موضوع این مقاله است. پس از آن «رایت» در سال ۱۹۶۰، نقش «تفریح و سرگرمی» را به سه نقش پیش گفته لاسول افزود و همچنین پس از آن «مک‌کوایل» نقش «تهییج و بسیج مردم» را هم در ادامه ۴ نقش قبلی بیان کرد.

به نظر نگارنده، با تبیین هر کارکرد، بهتر می‌توانیم تشخیص دهیم که کدام کارکردهای رسانه از نظر دانشمندان بزرگ ارتباطات، با مسئله وحدت ملی تطابق دارد. بنابراین در نظر گرفته‌ام تا با تبیین هر نقش، موارد مرتبط با وحدت ملی را مشخص کنم.

اطلاع رسانی

مک‌کوایل، کارکرد «اطلاع رسانی» وسایل ارتباط جمعی را به موارد زیر تفکیک کرده است:

- تأمین اطلاعات درباره رویدادها و شرایط موجود در جامعه و جهان
- اشاره به روابط قدرت
- تسهیل نوآوری، سازگاری و پیشرفت

همانطور که مشخص است، در این وظیفه رسانه باید به سازگاری و پیشرفت جامعه کمک کند.

همبستگی

این کارکرد رسانه به صورت مستقیم به وحدت جامعه مرتبط می‌شود؛ رسانه‌ها در این وظیفه خود باید به موارد زیر توجه داشته باشند:

- تبیین، تفسیر و اظهارنظر درباره معنای رویدادها و اطلاعات
- جلب حمایت برای قدرت و هنجارهای موجود و جا افتاده
- اجتماعی کردن
- هماهنگ کردن فعالیت‌های پراکنده
- ایجاد وفاق جمعی
- تنظیم اولویت درجات و اشاره به شأن نسبی مردمان

پیوستگی و تداوم (حفظ میراث فرهنگی)

در این نقش هم رسانه‌ها باید ضمن احترام به فرهنگ مسلط، خرده فرهنگ‌ها و به رسمیت شناختن تحولات جدید فرهنگی، بر تحکیم و حفظ ارزش‌های مشترک پای بفشارند و در واقع وحدت جامعه را تأمین نمایند.

- بیان فرهنگ مسلط
- به رسمیت شناختن خرده فرهنگ‌ها
- به رسمیت شناختن تحولات جدید فرهنگی
- تحکیم و حفظ ارزش‌های مشترک

تفریح و سرگرمی

درست است که تفریح و سرگرمی در رسانه‌ها، گاهی اوقات به انحراف از توجه به سیاست و حاکمیت منجر می‌شود اما گاهی اوقات نقش تفریح و سرگرمی با ارائه نقشی مثبت از خود، می‌تواند با کاستن از تنش اجتماعی، منجر به تحکیم وحدت در جامعه شود.

- تأمین سرگرمی
- انحراف توجه از واقعیات و آرامش
- کاستن از تنش‌های اجتماعی

بسیج

رسانه‌ها در کنار تمام کارکردهای خود، وظیفه دارند تا در مواقع خاص و شرایط بحرانی به بسیج مردم و توجه آنها به یک هدف خاص تمام تلاش خود را به کار گیرند؛ در نتیجه این نقش رسانه هم در جهت تحکیم وحدت معنا می‌یابد. این بسیج مردم در زمینه‌های زیر معنا می‌یابد:

- تبلیغ و ترویج اهداف جامعه
- سیاست

- جنگ
- توسعه اقتصادی
- کار
- مذهب

نظریه‌های مرتبط با وحدت ملی

نگارنده در پایان قصد دارد با اشاره به چند نظریه مشهور ارتباطاتی، زاویه دید این نظریه‌ها را نسبت به وحدت ملی بیان کند. اما قبل از آن لازم است تا با نگاهی به تئوری‌های موجود ارتباطی، بیان کنیم که در ارتباطات دو نوع وحدت مدنظر قرار می‌گیرد. آلن و دویچ در تبیین انواع مختلف وحدت، «وحدت کارکردی» و «وحدت هنجاری» را تعریف کرده‌اند:

- **وحدت کارکردی:** روابط متقابل و همبستگی فعالیت‌ها و روابط برای تحقق وظایف عملی گوناگون است.
- **وحدت هنجاری:** به ظهور و رشد ارزش‌ها و باورهای مشترک درون یک واحد اجتماعی برمی‌گردد.

تجزیه (گریز از مرکز)		متحد کردن (متمایل به مرکز)		جهت تأثیر
فردی	جمعی	فردی	جمعی	نوع یکپارچگی
انزوا	انفصال	کنش متقابل	رابطه متقابل	کارکردی
کمزروی	تضاد	سازگاری	وفاق	هنجاری

نظریه جامعه توده‌وار و یکپارچگی

- اعضای جامعه توده‌وار با یکدیگر وحدت ندارند و اگر هم دارند، این وحدت، وحدت سالمی نیست.
- مفهوم توده، نوعی پراکندگی (یعنی مردمی که منزوی و برای یکدیگر ناشناسند و به سستی اداره می‌شوند) را در خود نهفته دارد.
- بدون شک رسانه‌ها نقشی اجتناب‌ناپذیر در «وحدت کارکردی» جامعه دارند اما مطابق نظریه جامعه «توده‌وار» نقش آنان در «وحدت هنجاری» جامعه از کیفیت پایینی برخوردار است که فقط نظر حکام را منعکس می‌کنند.
- تنها راه نجات: استفاده از رسانه‌ها از پایین است.

نظریه مارکسیستی و یکپارچگی

- تأکید نظریه رسانه شوروی بر «دگرگونی اجتماعی مترقی» بود.
- مفهوم «وحدت» به دوره پس از انقلاب (شکل‌گیری سوسیالیسم) اشاره دارد که ارزش‌های جدید پخش می‌شوند.
- در جامعه سرمایه‌داری که در اثر تضادهای طبقاتی، تجزیه شده است، وحدت به تحمیل یک ایدئولوژی برای کنترل اجتماعی باب طبع طبقه حاکم اشاره دارد.
- همچنین می‌تواند به از آن انسجام ایدئولوژیکی تعبیر شود که یک طبقه فاقد قدرت باید داشته باشد.
- چنین رشدی نیازمند تملک رسانه‌های مستقل است.

نظریه کارکردگرای ساختی و یکپارچگی

- یکی از اصول موضوعه دستگاه نظری کارکردگرا این نگرش است که برای عملکرد هر نظام اجتماعی (بقا در حالت فعلی) یکپارچگی، شرط اساسی است.
- بدون یکپارچگی هیچ توافقی بر سر اهداف و وسایل نمی‌تواند صورت پذیرد.

منابع

- بخش جستار سایت مقام معظم رهبری
- سایت حوزه
- نظریه ارتباطات جمعی؛ دنیس مک کوایل؛ مترجم: پرویز اجلالی
- مجله تدبیر
- مجله پانزده خرداد، زمستان ۱۳۸۶
- خبرگزاری تقریب
- مجله امید انقلاب، مهر ۱۳۸۶